

## WALKI ARMII „MODLIN” W KAMPANII WRZEŚNIOWEJ

Granica Polski z Prusami Wschodnimi w rejonie północnego Mazowsza była pod względem strategicznym odcinkiem niesłychanie newralgicznym. W rejonie Mławy odległość od granicy do Warszawy wynosiła w linii prostej ok. 100 km. Po zajęciu przez hitlerowców 15 III 1939 r. Czechosłowacji — rząd polski zaczął przygotowywać kraj do obrony. W dniu 23 III 1939 r. utworzono załazek sztabu armii „Modlin”. Dowódcą tej armii został gen. bryg. Emil Przedzrymirski-Krukowicz. Zmobilizowano 20 Dywizję Piechoty i Nowogrodzką Brygadę Kawalerii, stacjonujące w Baranowiczach, i przeniesiono je na północ od Modlina (20 DP) i na północ od Płocka (Nowogrodzka Brygada Kawalerii). Wkrótce obu tych jednostek użyto do budowy tzw. pozycji mławskiej i innych umocnień w tym rejonie. Oprócz tych dwu jednostek w skład armii „Modlin” weszły: 8 DP stacjonująca w Modlinie, Mazowiecka Brygada Kawalerii stacjonująca w Warszawie, 60 batalion saperów załogi „Modlin” (w sile brygady), Różan (w sile pułku), Płock, Pułtusk, Zegrze, Wyszogród (w sile batalionu), 1 Pułk Artylerii Ciężkiej i 98 Dywizjon Artylerii Ciężkiej (te dwie ostatnie jednostki nie zostały zmobilizowane i nie weszły do walki). Armia „Modlin” miała za zadanie obronę północnego Mazowsza i została

rozlokowana na linii Krzywonoga Mł. — Mława — Lidzbark Welski.

Na prawym skrzydle armii „Modlin” linii Narew — Biebrza broniła samodzielna Grupa Operacyjna „Narew” pod dowództwem gen. bryg. Czesława Młota-Fijałkowskiego. W jej skład wchodziły następujące jednostki: 33 DP, 18 DP stacjonująca w Łomży (miała ona najdłuższy ze wszystkich dywizji odcinek frontu do obrony — ok. 70 km), Podlaska BK stacjonująca w Białymstoku, Suwalska BK stacjonująca w Suwałkach, załogi „Osowiec” (w sile brygady) i „Wizna” (w sile batalionu), 81 Dywizjon Artylerii Lekkiej (wszedł w skład 20 DP Armii „Modlin”), 53 Batalion Saperów, Dowództwo 34 Grupy Fortecznej oraz kilka luznych eskadr lotniczych w sile dywizjonu.

Do walki na północnym Mazowszu przeznaczone zostały dwa odwoły Naczelnego Wodza — Grupa Operacyjna „Wyszków” i Grupa Operacyjna „Kutno”. Grupa Operacyjna „Wyszków” rozlokowana została w rejonie Wyszkowa i Goworowa, mając za zadanie ochraniać styk Armii „Modlin” i Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Narew”. Dowódcą jej był gen. bryg. S. Kowalski. W skład tej grupy wchodziły: 1 Dywizja Piechoty Legionowej stacjonująca w Wilnie, 35 DP (przydzielona następnie do SGO „Narew”,

później brała udział w obronie Lwowa), 41 DP oraz 2 dywizjony artylerii ciężkiej (nie zostały zmobilizowane). GO „Kutno”, organizowana w rejonie Łęczycy, miała wspierać front na styku armii „Modlin” i „Pomorze”. W jej skład miały wejść: 5 DP stacjonująca we Lwowie, 24 DP stacjonująca w Jarosławiu, 9 Pułk Artylerii Ciężkiej, 71 Dywizjon Artylerii Lekkiej. Grupy tej jednak nie zdążono zorganizować. 5 DP walczyła częściowo w Armii „Pomorze”, a 24 DP w obronie Lwowa. Reszta sił użyta została do obrony Warszawy.

3 lipca 1939 r. przedstawiono generalnemu inspektorowi Armii „Modlin” plan rozbudowy umocnień w rejonie Mławy, Rzęgnowa i Lidzbarka Welskiego. Prace fortyfikacyjne wykonały Nowogródzka Brygada Kawalerii i 20 Dywizja Piechoty. Ze względu na bardzo krótki czas prace nie zostały skończone — nie zamaskowano bunkrów, wzniesiono tylko jedną linię umocnień, brak było umocnień w głębi pozycji.

Kluczową część pozycji mławskiej zajmowały 78 i 80 Pułk Piechoty 20 DP (rejon Uniszek Zawadzkich — obecnie mauzoleum bitwy mławskiej), batalion Obrony Narodowej, batalion ckm, dwie kompanie czołgów rozpoznawczych, pięć dywizjonów artylerii piechoty (w sumie 8 batalionów), 68 dział i moździerzy do ognia pośredniego, 18 dział ppanc., 32 lekkie czołgi rozpoznawcze. Prawego skrzydła „pozycji rzęgnowskiej” bronił 79 PP, a linii rzeki Ulatówki — Mazowiecka BK. W odwodzie pozostawały 8 DP i Nowogródzka BK.

Przeciwko Armii „Modlin”, SGO „Narew” i wschodniej części Armii „Pomorze” Niemcy rzucili 3 Armie, składającą się z siedmiu dywizji piechoty, jednej dywizji pancernej („Kempf”), brygady kawalerii oraz szeregu innych związków taktycznych. Przeciwko „pozycji mławskiej” rzucono 1 Korpus Armijny, złożony z 11 i 61 DP, Dywizji Pancerniej „Kempf”, 21 odcinka strażniczego i 41 Batalionu Łączności (w sumie w natarciu brało

udział 20 batalionów piechoty, 256 dział i moździerzy do ognia pośredniego, 198 dział ppanc., 162 czołgi). Poza tym przy dowództwie armii stacjonowały dywizjony artylerii, batalion czołgów i bataliony rozpoznawcze. Przewaga wroga była więc miażdżąca, zarówno w ludziach, jak i w sprzęcie. Plan 3 Armii przewidywał natarcie przez Mławę, Ciechanów, Wyszków na Warszawę, forsując Narew i Bug.

O świcie 1 IX 1939 r. wysunięte placówki polskie nawiązały kontakt bojowy z Niemcami. O godz. 7.00, pod osłoną ognia artyleryjskiego i lotniczego i przy wsparciu 40 czołgów na pozycji 1 Batalionu 80 PP, rozlokowanego w Uniczkach Zawadzkich — rozpoczęło się natarcie Niemców. Atak zakończył się niepowodzeniem. Zniszczeniu uległo sześć czołgów niemieckich. Kolejne natarcie popołudniowe także się załamało. Podobna sytuacja nastąpiła 2 IX, mimo zmasowanych ataków lotnictwa i artylerii. obrońcy trwali dzielnie, budząc nawet podziw dowództwa 3 Armii Niemieckiej.

3 IX nacierająca piechota niemiecka, osłaniając swe szeregi, pędziła przed sobą 50 cywilów — chłopów polskich, zatrudnionych uprzednio przy kopaniu wnek strzeleckich. Artyleria polska, mimo, że czterokrotnie słabsza od niemieckiej, dawała się Wehrmachtowi poważnie we znaki.

Na pozostałych odcinkach frontu Armii „Modlin” sytuacja przedstawiała się jednak znacznie gorzej. Na prawym słabym skrzydle, bronionym przez Mazowiecką Brygadę Kawalerii, nacierał Korpus Armijny „Wodrig”, złożony z 1 DP, 12 DP i 31 Odcinka Strażniczego oraz 1 Brygady Kawalerii z 21 Korpusu Armijnego. W nocy z 1 na 2 IX Mazowiecka BK wycofała się znad Ulatówki na linię obrony Rudno — Jeziorowo — Morawy Wlk. — Łanięta. Od rana 2 IX rozpoczęło się natarcie głównych sił korpusu „Wodrig”, zakończone przełamaniem o godz. 17.00 pozycji rzęgnowskiej, bronionej przez 79 Pułk Piechoty.

Część korpusu i brygada kawalerii ude-

rzyły na nową pozycję Mazowieckiej BK. Wieczorem 79 Pułk Piechoty zajął linię Pawłowo — Dębsk z zadaniem obrony prawego skrzydła 20 DP, natomiast Mazowiecka BK rejon na północ od Przasnysza.

Tymczasem siły korpusu „Wodrig” oparowały miejscowość Grudusk, ważny punkt na szosie Przasnysz — Mława; gen. von Küchler zdecydował się wesprzeć korpus dywizją pancerną „Kempf”, przetrzucając ją spod Mławy w kierunku Przasnysza. Miasto to zostało zdobyte 3 IX 1939 r. o godz. 16.00. Wobec groźby otoczenia pozycji mławskiej gen. Przedzrymirski-Krukowicz skierował na zagrożone skrzydło w nocy z 2 na 3 IX 8 Dywizję piechoty. 8 DP podjęła po południu 3 IX nieudane przeciwuderzenie na Grudusk i Przasnysz. W głąb obrony wdzierала się dywizja „Kempf”. 3 IX o godz. 22.00 wobec przerwania frontu i braku wieści o 8 DP i Mazowieckiej BK gen. Przedzrymirski wydał rozkaz odwrotu 20 DP spod Mławy. 4 IX 20 DP i nie biorąca dotychczas udziału w walkach Nowogródzka BK wycofywały się na tzw. zasadniczą linię obrony na Wiśle i Narwi. Natomiast SGO „Narew” przez pierwsze dni stała prawie beczynnie, prowadząc potyczki z niemiecką strażą graniczną. Na skutek wycofywania się Armii „Modlin” odkryty został odcinek Ciechanów — Modlin. W ten rejon skierowano odwodową GO „Wyszków”. Z rejonu Różana w kierunku Pułtuska przegrupowano 41 DP. Tymczasem 3 Armia Niemiecka uderzyła w kierunku pld.-wsch., zdobywając 6 IX przyczółek na Narwi, pod Różanem. W dniach 1—6 IX miały miejsce masowe bombardowania Mławy, Różana, Wyszkowa i Płocka, a w dniach 7—8 IX — Ostrołęki i Pułtuska.

Wobec zagrożenia tyłów Armii „Lublin” i wschodnich rubieży Warszawy Naczelny Wódz wydał rozkaz opuszczenia linii Narwi i przejścia do obrony linii Bugu. Rozkaz ten jednak dotarł tylko do Armii „Modlin”, której prawe skrzydło (GO „Wyszków”) wycofało się na linię Se-

rock — Brzoza. W lukę powstałą pomiędzy Armią „Modlin” a SGO „Narew” wdarły się dywizje niemieckiej 3 Armii, forsując Narew pod Różanem, zdobywając Ostrów Mazowiecką i przeprawę na Bugu pod Brokiem, i posuwając się w kierunku Siedlec. Wobec wycofywania się jednostek polskich na wschód, niemiecki sztab generalny postanowił dokonać korekty planu „Fall Weiss”. Zamiast zakładanego zamknięcia pierścienia okrążającego w rejonie Siedlec postanowiono zamknąć okrążenie w rejonie Brześcia i Kobrynia.

W tym celu przetrzucono ze składu 4 Armii 19 Korpus Pancerny, składający się z 2 Dywizji Zmotoryzowanej, 20 Dywizji Zmotoryzowanej, 3 Dywizji Pancernej i 80 Batalionu Łączności. 19 Korpus Pancerny przełamał linię obrony SGO „Narew” w rejonie Łomży, Wizny, Kolna i Augustowa. Plan OKW został zrealizowany ostatecznie 17 IX.

W celu skoordynowania dowodzenia 10 IX powołane zostały dowództwa frontów: Północnego i Południowego. W skład Frontu Północnego weszły Armia „Modlin” i SGO „Narew”. Front Północny wycofywał się z linii Bugu na południe, przebijając się przez siły 3 Armii. 1 Dywizja Piechoty Legionowej stoczyła pod Kałuszynem krwawy bój z Dywizją Pancerną „Kempf”, ponosząc ciężkie straty. Los jednostek Armii „Modlin” był różny. 20 DP wzięła udział w obronie Warszawy, 80 Pułk Piechoty — w obronie Modlina, Mazowiecka BK walczyła nad Narwią, Bugiem i pod Tomaszowem Lubelskim, Nowogródzka BK uczestniczyła w natarciu pod Węgrowem i w walkach pod Tomaszowem Lub. Resztki Frontu Północnego (1, 41, 33 DP) walczyły na północ od Lublina. 23 IX zostały ostatecznie okrążone. Rozwiązano tego dnia dowództwo i sztab Frontu Północnego, a dowódca Armii „Modlin” otrzymał upoważnienie do podpisania kapitulacji. Walki trwały jednak jeszcze trzy dni i dopiero po wyczerpaniu amunicji i żywności bohaterscy żołnierze złożyli broń.